

Fire skjellsettende begivenheter

Månedsbrev 4/2017

Bedre ordninger for dem som taper på globaliseringen har klart vært en mangelvare. Med store politiske konsekvenser.

Arne Jon Isachsen
Centre for Monetary
Economics (CME)

Alt går så meget bedre nu. Den økonomiske veksten i eurolandene tar seg opp. I USA stiger renten i påvente av tiltakende produksjon og høyere inflasjon. Kinas nye modell, med vekst basert på økning i privat forbruk snarere enn i investeringer og eksport, ser ut til å gå på skinner. Men er det egentlig bare fryd og gammen? Og hvor meget bedre kunne det ikke ha gått om vi hadde tedd oss bedre ved fire tidligere anledninger?

1999 – euro som felles mynt i Europa

I januar 1999 fikk 11 EU-land samme mynt; euroen erstattet de nasjonale valutaene. For at et opplegg med felles valuta over landegrensene skal være vellykket, kreves vilje og evne til å ha om lag samme prisstigningstakt de deltagende landene imellom. Om noen land har notorisk høyere inflasjon enn andre land, vil konkurranseevnen uthules. Og produksjon flyttes til lavinflasjonslandene.

Tabben med euro ligger i at man ikke tok denne forutsetningen på alvor. I stedet snudde man på flisa. For at felles mynt skal funke, må Italia og Hellas ha samme inflasjon som Tyskland og Nederland. Ergo, som Erasmus Montanus sa til Mor Nille, er Mor Nille en sten. Ergo, vil inflasjonen i Club-Med landene måtte bli på nivå med den i Euro-Nord landene. Men det er den ikke. Like lite som Mor Nille er en sten.

Når den nå ikke ble det – Italia hygget seg lenge med høyere inflasjon enn Tyskland samtidig som italienerne kunne glede seg over tyske renter og lånte så det sang – kunne

det likevel gått seg til på et vis om tyskerne hadde vært villige til å bidra med noen euro til det italienske statsbudsjettet. Eller med noen euro til rekapitalisering av italienske banker da egenkapitalen stort sett var svidd av i mange av dem, blant annet fordi grekerne ikke maktet å betjene sin statsgjeld, og mange banker hadde mye greske statsobligasjoner på sine balanser.

Hvem som skulle ta hvilke tap, se det var det aktuelle spørsmålet. Enden på visa ble at ingen tok tapene, bortsett fra en "haircut" i 2012, hvilket innebærer at den greske stat nå sitter med en gjeld alle vet den ikke vil kunne betjene. Hvilket tynger ned både økonomien og stemningen rundt Akropolis.

Solidaritetsalternativet, som vi i Norge med rette er stolte av, har ikke like gode vekstvilkår i andre land.

2001 – Kina blir med i WTO

Snaue tre år senere – i desember 2001– kommer epokegjørende begivenhet¹ nummer to: Kina blir med i Verdens handelsorganisasjon (WTO). Tas inn i varmen. Ingen kunne ane konsekvensene. At Kinas eksport skulle vokse med i gjennomsnitt 20 prosent per år de neste ti årene, og at Midtens Rike allerede i 2009 gikk hen og toppet listen over

¹ Skjellsettende, googler jeg, og får opp at det er et adjektiv "... som skaper et avgjørende skille, epokegjørende". Skjell er ikke skjell, men skille, i denne sammenhengen.

land målt etter verdien av eksport, hadde ingen forusett. Men konsekvensene merket vi. Fryd og glede i Norge, som kjøper stadig billigere varer fra Kina, i stedet for klær og sko og leketøy fra Portugal og Hong Kong etc., og selger stadig dyrere olje, råvarer og skipsfartstjenester. Verre for lavtlønte arbeidstakere i land som nå får uventet sterk konkurranse fra Kina.

Internasjonal handel, vet vi, er stort sett til fordel for alle land som er med – kaka til fordeling blir større. Men i vet også at fordelingen av kaka lett blir skjevere. Men det snakker vi ikke så mye om. Kan da bli anklaget for proteksjonisme. Det tar seg dårlig ut. Dessuten er det sterke kapitalinteresser som nyter godt av den omfordelingen det her er snakk om. Som har kraft til lobbying til fordel for seg og sine. Solidaritetsalternativet, som vi i Norge med rette er stolte av, har ikke like gode vekstvilkår i andre land.

I USA har bruttonasjonalproduktet doblet seg i løpet av de fire siste tiår samtidig som medianinntekten, det vil si inntekten til familien i midten der halvparten tjener mer og halvparten tjener mindre, har stått stille. Misnøyen vokser. I mange land går det på verdigheten løs. Slikt blir det bråk av. Og Donald Trump vinner valget.

2004 – utvidelsen av EU

Ideen om fri bevegelse av arbeidskraft innen EU ble unnfanget på en tid da levestandarden EU-landene imellom ikke var så ulik som nå.

Som forskningsinstitusjonen Bruegel nylig har pekt på: fri flyt av arbeidskraft er ikke noen nødvendig forutsetning for at Det indre marked i EU skal fungere bra.

Skjellsettende begivenhet nummer tre er utvidelsen av EU med åtte nye land i mai 2004, fra Sentral- og Øst-Europa, og med to til, Bulgaria og Romania, i januar 2007. Storbritannia tar på seg spanderbuksene – anvender seg ikke av muligheten til å begrense arbeidsinnvandringene de syv første årene. Hundretusener kommer – mer enn to millioner til Storbritannia og Tyskland i løpet av perioden 2004–2014. Arbeidsvilkårene svekkes for mange lavtlønte. Misnøyen sprer seg. St. Hansaften i fjor ser vi resultatet: folkeavstemning som gir flertall for BREXIT – britene vil melde seg ut av EU.

Ved Kinas inntreden i WTO ble en halv milliard nye arbeidstakere sluppet inn på det globale arbeidsmarkedet, indirekte, ved at Kina nå temmelig fritt kunne selge verden rundt det de produserer. I starten gjerne med bistand fra andre land som etablerer virksomheter i Midtens Rike. Med ti nye EU-land kommer arbeidstakerne direkte til Vest-Europa. Begge deler uthuler og forverrer arbeidsvilkårene for mange av dem et stykke ned på inntektsskalaen.

Dette går ikke upåaktet hen rent politisk. At høyrepopulisten Geert Wilders ikke gjorde det bedre enn han gjorde ved valget i Nederland nylig, opplevde de fleste som en trøst og en god nyhet. Imidlertid må det bemerkes at den politikken vinner av valget,

statsminister Mark Rutte, nå legger opp til, i ikke liten grad er inspirert av Wilders og de tankene han er talsmann for.

2008 – Lehman Brothers går konkurs

Den fjerde og siste begivenheten som skal trekkes frem her, er konkursen til investeringsbanken Lehman Brothers den 16. september 2008. Banken hadde involvert seg så kraftig i det amerikanske eiendomsmarkedet at den i realiteten hadde blitt et hedgefond i fast eiendom snarere enn en investeringsbank (som Wikipedia uttrykker det). Og som sådan meget sårbar overfor verdifall i eiendomsmarkedet. Fallet kom. Og Lehman falt med det. Med mer enn seks hundre milliarder dollar på balansen, dro Lehman mange med seg i fallet.

Et system som ikke tåler det uforutsette, er lite robust. Den merkelappen har finansmarkedene hengt på seg selv.

Konkursen til den tredje største investeringsbanken i USA førte til kraftig nedgang på aksjemarkedene, både i Amerika og i resten av verden. Hovedindeksen på Oslo Børs trendet nedover et helt halvt år, frem til mars 2009.

Finanskrisen var “made in America”. Den ble etterfulgt av en egen krise for eurolandene. Felles for begge krisene var manglende villighet til å ta tapene. Et system som ikke tåler det uforutsette, er lite robust. Den

merkelappen har finansmarkedene hengt på seg selv.

Gode intensjoner veier ikke opp for gode institusjoner

Sammenfatningsvis peker disse fire begivenheter i retning av at flere politiske beslutninger de siste par tiårene har vært preget av troen på julenissen. At det helst vil gå bra. Og at gode intensjoner langt på vei veier opp for gode institusjoner. Når julenissen uteble – og det i stedet gikk skeis – manglet man opplegg for å håndtere situasjonen.

Etablering av euro, Kinas inntreden i WTO, fri arbeidsinnvandring i EU og stadig mer kompliserte finansmarkeder har satt det internasjonale økonomiske systemet på prøve. Disse fire begivenhetene har hver på sitt vis avdekket fravær av den nødvendige robustheten.

Men villigheten til å gjøre noe med det – se til at vi får mer hensiktsmessige og mindre kompliserte finansmarkeder, samt bedre ordninger for dem som taper på globaliseringen – hvor er den? Peer Gynt lever i beste velgående: “Ja, tenke det; ønske det; ville det med; – men gjøre det! Nei det skjønner jeg ikke!”, sa Peer Gynt. Om han som hugget av seg en finger for å slippe soldattjenesten.

7. april 2017

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>